

N:o 33.

Ank. till Riksd. kansli den 10 maj 1905, kl. 7 e. m.

*Andra Kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande n:o 3,
i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl.
Maj:t angående religions- och sedlighetsvård åt per-
sonal, anställd vid arbetsföretag af större omfattning.*

Till utskottet har för förberedande behandling hänvisats en af herr
J. G. Hazén inom Andra Kammarerna väckt motion, n:o 12, hvori anhålles,
»att Riksdagen behagade besluta skrifvelse till Kungl. Maj:t
med hemställan, det Kungl. Maj:t täcktes

dels låta verkställa utredning angående ändamålsenligt beredande
af religions- och sedlighetsvård åt personal, anställd vid arbetsföretag
af större omfattning, vare sig berörda företag anordnas af staten eller
af enskild företagsambet,

dels ock i anledning af nämnda utredning vidtaga de åtgärder,
hvertill densamma kan föranleda».

I motiveringen för denna anhållan hänvisar motionären till de före-
skrifter, som blifvit meddelade i Kungl. Maj:ts nådiga förordning angä-
ende beredande af religions- och sedlighetsvård för den vid allmänna
arbetsföretag af större omfattning anställda personal den 12 februari 1858
samt i Kungl. Maj:ts cirkulär till samtliga domkapitel angående religions-

och sedlighetsvård åt arbetare vid järnvägsanläggningar den 1 november 1878. Efter anförande af de sålunda gifna föreskrifternas hufvudsakliga innehåll tillägger han:

Huru och i hvad mån nu nämnda bestämmelser blifvit tillämpade, lämnas därhän. Erfarenheten ger dock vid handen, att äfven med afseende på de s. k. *järnvägsarbetarne*, hvilka genom lagstiftningen varit föremål för någon särskild omsorg, äro förökade åtgärder af nöden för att tillgodose deras högre väl till fromma såväl för dem som för den bygd, där de hafva sitt arbete. Men härjämte må beaktas, att rimlig anledning ej kan förefinnas till att fortfarande förbise *personalen vid en del andra företag af större omfattning, vare sig de utföras af staten eller af enskilde*, hvilka enskilde ju nu för tiden som mest bära namnet bolag. Då man för landets materiella utveckling eller för ekonomisk vinning samlar omkring sig skaror af mer eller mindre lösa arbetare och detta ofta nog i skogar och vildmarker eller i öfrigt under sådana förhållanden, att stor fara är för handen, att de sjunka ner icke blott i hedendom, utan jämväl i råhet, så borde det för arbetsgifvaren redan från början stå klart, icke blott huru de samlade skarorna skola få sin bärning, utan jämväl huru de skola erhålla god andlig vård. Man klagar öfver förvildningen; men jämsides med denna klagan må det vara på sin plats, att man företager noggrann undersökning, huruvida från arbetsgifvare, staten och kyrkan alla de åtgärder blifvit vidtagna, hvilka med fog borde kunna förväntas.

Att frestelserna såväl som skadorna på ifrågavarande områden äro stora, må icke fördöljas. Men botemedlen må ej heller förgätas. Hit höra framför allt: religion, väckelse och hjälp från myndigheter till energisk kamp emot rusdrycker, ädelt upplysnings- och bildningsarbete, personlig kärleksomvårdnad samt allvarligt bemödande till att inför jordelivets högsta verklighet framdraga människovärdet och väcka ansvarskänslan. Må så vara, att många arbetare, hvilka befinna sig under gynnsamma omständigheter, icke blott äro likgiltiga, utan till och med fiendtliga mot vår religion — detta underbart abnorma förhållande får dock ej utgöra anledning för arbetsgifvaren till att förbise, huru de yttre villkor, i hvilka han försätter sina arbetare, ej må blifva sådana, att de förkväfva högre och ädlare lif. I fysiskt hänseende finnas synnerligt lifsfarliga yrken. Med prisvärd omtanke har staten här trädt emellan till skydd och hjälp. Det vore på sin plats, att denna rättfärdighetens och barmhärtighetens tankegång ock komme att öfverflyttas på det andliga området, hvilket ju i alla hänseenden är af allrahögsta betydelse såväl för de enskilde som för samfundet.

Afhandlade fråga är af så djup innebörd, att den ej får förglömmas. Den var framme i Riksdagen för nära 50 år sedan efter den tidens förhållanden och rönt då gynnsamt mottagande. I anslutning till nutidens förändrade förhållanden och till dess i hög grad förökade kraf vågar jag låta den ånyo framföras till behandling.

Såsom motionären i sin motivering påpekar, har den af honom berörda frågan varit föremål för uppmärksamhet allt ifrån den tid, då arbetsföretag af större omfattning hos oss först började mera allmänt komma till stånd.

Vid riksdagen 1856—58 väcktes inom prästeståndet af biskop *C. E. Fahlerantz* och inom bondeståndet af herr *Efraim Larsson* från Älfsborgs län två motioner, afseende de vid allmänna arbeten anställda personers religions- och sedlighetsvård. Med anledning häraf hemställde allmänna besvärs- och ekonomiutskottet, att Rikets Ständer måtte till Kungl. Maj:t ingå med underdånig anhållan, »att lämpliga föreskrifter må meddelas för beredande af religions- och sedlighetsvård åt den personal, som användes vid de arbeten af större omfång, hvilka utföras antingen af staten eller af enskilda bolag med bidrag af statsmedel».

Tvenne reservanter, nämligen prosten *P. J. Emanuelsson* och lektor *A. F. Sondén*, reserverade sig under yrkande, att orden »med bidrag af statsmedel» måtte ur hemställan utgå, och när betänkandet företogs till behandling inom prästeståndet, beslöt detta för sin del, att de ifrågavarande orden skulle utbytas mot orden: »bolag, menigheter eller enskilda personer». Ändringen biträdades emellertid ej af öfriga stånd, hvadan i riksdagsskrifvelsen den 8 april 1857 Riksdagens hemställan erhöll den af allmänna besvärs- och ekonomiutskottet föreslagna formuleringen.

Med anledning af denna riksdagsskrifvelse utfärdades Kungl. Maj:ts nådiga förordning den 12 februari 1858 angående beredande af religions- och sedlighetsvård för den vid allmänna arbetsföretag af större omfattning anställda personal, i hvilken bland annat stadgas:

»§ 3 mom. 1. Om, med hänseende till kyrkas och församlings prästerskaps aflägsenhet, den inom samma trakt samlade arbetarepersonalens talrikhet eller andra förhållanden, arbetschefen eller styrelsen finner särskildt föranstaltande behöfligt för gudstjänsts hållande å arbetsstationerna, tillfälles beredande till nattvardsgång för arbetarne m. m. och därom icke antingen genom kontraktsprost eller omedelbart med vederbörande församlings prästerskap öfverenskommelse kan träffas, skall uppå arbetschefens eller styrelsens förslag vederbörande konsistorium efter omständigheterna antingen genom förordnande anställa särskild predikant vid den arbetsstation, för hvilken sådan af arbetschefen eller styrelsen äskas, eller ock förordna någon inom orten redan anställd prästman att jämte sin innehafvande befattning detta uppdrag besörja.

Mom. 2. Prästman, som har uppdrag att besörja arbetares religionsvård, äge obehindrad tillgång till deras hos arbetsbefälet förvarade prästbetyg, och göra därå, om hans uppdrag därtill föranleder, anteckning.

§ 4. Den kostnad, som för beredande af prästerlig vård åt arbetarne kan erfordras, ersättes af de till arbetsföretaget anslagna medel.»

Under de följande femton åren lär emellertid ingen tillämpning af denna förordning hafva ägt rum. Detta tillskref man hufvudsakligen tvenne orsaker. För det första finge prästerskapet i den församling, där ett större arbetsföretag påginge, ingen kunskap om de anställda arbetarne och hade intet åliggande att vårda sig om dem. För det andra vore det öfverlämnadt helt och hållet åt den enskilde arbetschefens eller styrelsens ompröfning, när särskild stationspredikant erfordrades.

För att råda bot på dessa brister föreslog vid 1873 års kyrkomöte herr *A. F. Sondén*, att kyrkomötet måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om sådan nådig förklaring af och tillägg till kungl. förordningen den 12 februari 1858, hvarigenom skulle stadgas:

att den, som till arbete antoge person från annan ort, vore förbunden att inom åtta dagar uppvisa hans medförda prästbetyg för pastor i församlingen eller för stationspredikant, ifall en sådan blefve anställd, äfvensom att bemälda pastor eller stationspredikant skulle vara förbunden att om sålunda anmälda arbetare taga all den vård en pastor åläge och öfver dem föra i detta hänseende nödiga anteckningar samt vid deras afgång i enlighet därmed utfärda betyg;

att då ett arbete, där frivilliga legda arbetare från andra orter begagnades, vore af så stor omfattning, att den legda personalen uppginge till ett visst antal (t. ex. 2 à 300) eller därutöfver, anmälan borde göras enligt förordningens 3 § angående behovet af särskild förordnad predikant.

Med hufvudsakligt bifall till motionen uttalade kyrkomötet i skrifvelse till Kungl. Maj:t den 4 oktober 1873, att bestämmelserna i 1858 års förordning enligt dess mening icke vore tillfredsställande. De öfverlämnade nämligen åt vederbörande arbetschef eller styrelse att gå i författning om nödiga åtgärder för gudstjänstens upprätthållande vid de olika arbetsstationerna, hvilket i stället borde uppdragas åt en myndighet, som ägde ett varmare och renare intresse för dessa angelägenheter, än det som i regeln kunde hos arbetsgifvaren förutsättas, likasom förordningen äfven inskränkte sina stadganden till arbetsföretag, som med statsmedel företoges eller blifvit med dylika medel understödda, under det att samma behof naturligtvis förefunnes i lika, om icke i högre, grad vid alla af den enskilda företagsamheten anordnade arbeten. Att anställandet af särskilda religionslärare måste framkalla behof af medel till deras aflöning, hade visserligen icke undfallit kyrkomötets uppmärksamhet, men kyrkomötet föreställde sig, att sådana medel, hvad de enskilda företagen anginge, torde kunna beredas, därest i den nådiga koncession, som hvarje sådant bolag, innan

detsamma finge träda i verksamhet, måste söka och erhålla, föreskrift meddelades, att bidrag till nödig religions- och sedevård under arbetets utförande borde af arbetsgifvaren anvisas. Kyrkomötet hemställde därför, att Kungl. Maj:t täcktes taga i nådigt öfvervägande, huruvida kungl. förordningen af den 12 februari 1858 på grund af ändrade förhållanden icke tarfvade någon förändring, särskildt med hänseende därtill,

att dess stadganden måtte utsträckas äfven till större företag, som af enskild företagsamhet anordnas, samt

att särskild prästman måtte kunna utses och förordnas att inom bestämda och relativt vidsträcktare områden, inom hvilka större arbeten påginge, bereda själavård åt de arbetare, som vid dessa arbeten vore anställda samt af nödig religions- och sedlighetsvård vore i saknad.

Närmaste följden af denna skrifvelse blef en hemställan af Kungl. Maj:t till 1875 års Riksdag. I öfverensstämmelse med kyrkomötet ansåg Kungl. Maj:t, att det borde tillkomma offentlig myndighet att anordna den ifrågavarande religionsvården, men hvad kostnaderna för densamma anginge, vore Kungl. Maj:t af den meningen, att de ej borde åligga ledarne af sådana enskilda arbetsföretag, för hvilka ej åtnjötes statsunderstöd eller kräfdes koncession. Efter en redogörelse för innehållet af kyrkomötets skrifvelse yttrade föredragande departementschefen:

Delande dessa åsikter, hvilka ock blifvit af samtliga domkapitlen i riket med värma omfattade, anser jag likväl, att de kostnader, som af författningens tillämpning på enskilda arbetsföretag blifva en följd, desto mindre kunna — så vida ej förbehåll därom gjorts vid meddelande af koncession å arbetets utförande — på sätt kyrkomötet tillika föreslagit, åläggas de enskilde arbetsgifvarne, som det hädanefter enligt mitt förmenande borde bero icke af dem utan af offentlig myndighet att bestämma, när särskilda åtgärder för beredande af religionsvård skulle vidtagas. Ett anslag af allmänna medel torde därför blifva af nöden, på det att Eders Kungl. Maj:t måtte komma i tillfälle att främja ifrågavarande för samhällsordningens upprätthållande viktiga ändamål.

Då närmare erfarenhet fordrades för att med tillförlitlighet kunna beräkna anslaget belopp och behovet möjligen kunde anses vara af öfvergående beskaffenhet, begärdes endast ett extra anslag för år 1876 af 10,000 kronor. Detta förslag lyckades emellertid icke vinna statsutskottets förord.

Utskottet har — heter det i dess betänkande — föreställt sig, att religionsvård för de vid dylika arbeten sysselsatta arbetare bör kunna nöjaktigt anordnas, utan att något särskildt statsanslag därför behöfver anvisas. Det lär nämligen

ligen icke möta något hinder för Kungl. Maj:t att vid beviljande af koncessioner å dylika arbetsföretag, äfven då de utan understöd af statsmedel bedrifvas, förplikta vederbörande byggnadsbolag att vidkännas de kostnader, som till anordnande af religions- och sedlighetsvård för de vid företagen anställda arbetare kunna finnas behöfliga.

På grund häraf blef propositionen i förevarande del af utskottet afstyrkt och af Riksdagen afslagen.

Vid 1878 års kyrkomöte återupptogs frågan af friherre *F. Ph. Hierta* genom en motion, som nästan ordagrant öfverensstämde med den 1873 af herr *A. F. Sondén* väckta. Vederbörande utskott fann de skäl, som föranledt kyrkomötets fem år förut aflättna skrifvelse, fortfarande äga gällande kraft.

Därför — yttrade det — och med fästadt afscende jämväl på Riksdagens i ämnet uttalade åsikt anser utskottet ock, att kyrkomötet bör hos Kungl. Maj:t förnya sin i skrifvelsen den 4 oktober 1873 framställda anhållan om vissa förändringar i 1858 års förordning, hvarvid det dock torde vara skäl att nu icke såsom förra gången inskränka denna anhållan allenast till sådana af den enskilda företagsamheten anordnade arbeten af större omfattning, till hvilkas utförande koncession erfordras, utan torde densamma omfatta äfven sådana arbeten, till hvilkas utförande koncession ej behöfves, alldenstund det icke är den omständighet, huruvida arbetets utförande fordrar koncession eller ej, utan storleken och beskaffenheten af den samlade arbetsstyrkan, som böra vara bestämmande, huruvida uti fall sådana som de ifrågasatta särskilda åtgärder skola vidtagas för beredande af religions- och sedevård.

Dessutom och då orsaken, hvarför det af 1858 års förordning väntade goda resultat alldeles uteblifvit, är, såsom af det ofvan anförda framgår, väsentligast att söka däri, att det enligt förordningen beror af arbetschefen eller arbetsstyrelsen och ej af offentlig myndighet att bestämma, när behofvet af särskilda åtgärders vidtagande för beredande af religions- och sedevård åt arbetare vid arbetsföretag af större omfattning skall anses vara för handen, kräfver förordningen, enligt utskottets tanke, äfven i denna del en omarbetning i antydda syfte; liksom det ock onekligen torde vara med god ordning öfverensstämmande, att de prästbetyg, som enligt förordningens 1 § skola af arbetarne till arbetschefen aflämnas, af denne inom viss tid öfverlämnas till vederbörande präst, som annars saknar kännedom om hvilka arbetare äro under hans omvårdnad ställda.

Med gillande af denna uppfattning beslöt kyrkomötet hemställa, att Kungl. Maj:t täcktes taga under förnyadt nådigt öfvervägande, huruvida kungl. förordningen af den 12 februari 1858 på grund af numera förändrade förhållanden icke tarfvade någon förändring, särskildt med hänseende därtill,

att dess stadganden måtte utsträckas äfven till större företag, som af enskild företagsamhet anordnades, samt

att särskilda prästmän måtte kunna utses och förordnas att inom bestämda och relativt vidsträcktare områden, inom hvilka större arbeten påginge, bereda själavård åt de arbetare, som vid dessa arbeten vore anställda samt af nödig religions- och sedevård vore i saknad; äfvensom därutinnan

att det icke borde få bero af arbetschef eller arbetsstyrelse, utan af offentlig myndighet att bestämma, när dylika särskilda åtgärder för beredande af religions- och sedevård skulle vidtagas, samt

att de prästbetyg, som enligt förordningens 1 § skulle af arbetarne aflämnas till arbetschefen, skyndsamt borde af denne till vederbörande präst öfverlämnas.

Resultatet af kyrkomötets hemställan blef ett den 1 november 1878 af Kungl Maj:t utfärdadt cirkulär till domkapitlen så lydande:

I underdånig skrivelse den 4 oktober 1878 har kyrkomötet anhållit, att Vi måtte taga i öfvervägande, bland annat, huruvida icke de i nådiga förordningen den 12 februari 1858 meddelade bestämmelser angående beredande af religions- och sedlighetsvård för den vid allmänna arbetsföretag af större omfattning anställda personal borde utsträckas äfven till större företag, som af enskild företagsamhet anordnas, äfvensom föreskrift lämnas därom att särskilde prästmän må kunna utses och förordnas att inom bestämda och relativt vidsträcktare områden, där större arbeten pågå, bereda själavård åt de arbetare, som vid dessa arbeten äro anställda och af nödig religions- och sedlighetsvård äro i saknad.

I anledning häraf hafve Vi, som vid meddelande under de senare åren af koncessioner för järnvägars anläggande ålagt vederbörande koncessionshafvare att vidkännas erforderliga kostnader för åstadkommande af religions- och sedlighetsvård åt de vid järnvägsanläggningen använde arbetare, härigenom velat, med öfverlämnande af förteckning å de bolag, som underkastats sådan förpliktelse, i nåder bemyndiga Eder att, där det efter pröfning af förhållandena i afseende å dylikt arbetsföretag inom Edert stift finnes nödigt, utan afvaktan af arbetschef eller styrelses förslag antingen förordna särskild prästman för beredande af religionsvård åt där varande arbetare eller ock uppdraga åt någon inom orten redan anställd prästman att jämte sin innehafvande befattning detta åliggande besörja, allt mot ersättning, som I ägen till skäligt belopp bestämma och som det åligger vederbörande koncessionshafvare att gälda; skolande, där sådant förordnande eller uppdrag blifvit meddeladt, i afseende på aflämnande och förvarande af arbetarnes prästbetyg gälla hvad därom är eller kan varda för de vid statens järnvägsbyggnader anställda arbetare stadgadt.

Då föreliggande motion utgår från den uppfattningen, att de sålunda meddelade föreskrifterna vore otillräckliga och behöfde fullständigas, har utskottet funnit det önskvärdt, att närmare upplysningar kunde erhållas

angående deras tillämpning och verkningar. För detta ändamål har utskottet i enlighet med riksdagsordningens § 46 hos Kungl. Maj:t hemställt, att samtliga domkapitel måtte anmodas för utskottet uppgifva, i hvilken omfattning Kungl. Maj:ts nådiga cirkulär den 1 november 1878 inom de särskilda stiftet vunnit tillämpning, äfvensom i hvad mån där gifna bestämmelser befunnits för ändamålet tillräckliga. De från domkapitlen mottagna yttrandena innehålla följande uttalanden:

Uppsala domkapitel:

Genom skrifvelse från kungl. ecklesiastikdepartementet har domkapitlet i Uppsala fått sig anbefalldt — — — och får i anledning häraf domkapitlet gifva till känna, att förhållandena inom Uppsala stift icke påkallat någon tillämpning af ifrågavarande nådiga cirkulär, hvadan något yttrande i hvad mån där gifna bestämmelser befunnits för ändamålet tillräckliga icke kan af domkapitlet afgifvas.

Västerås domkapitel:

Sedan I i skrifvelse den 15 februari 1905 hos Kungl. Maj:t anhållit — — — får domkapitlet till åttlydnad häraf meddela, att det af tillgängliga handlingar icke framgår, i hvad mån ifrågavarande nådiga cirkulär tidigare vunnit tillämpning, möjligen emedan enskilda öfverenskommelser mellan vederbörande chefer och prästerskapet i de församlingar, genom hvilka järnvägsanläggningen gått, icke blifvit domkapitlet delgifna, men att vid det sista större järnvägsföretaget inom stiftet eller det ännu pågående byggandet af Orsa-Svegs järnväg banans styrelse träffat öfverenskommelse med prästerskapet i Orsa pastorat om själavård för de arbetare, som inom pastoratet användts.

Någon anledning att anse bestämmelserna i det nådiga cirkuläret otillräckliga för sitt ändamål har domkapitlet icke funnit, men anser det önskvärdt, om motsvarande bestämmelser blefve stipulerade för andra företag, vid hvilka större antal arbetare äro erforderliga.

Strängnäs domkapitel:

Sedan i anledning af — — — får domkapitlet meddela, att nämnda cirkulär icke någon gång tillämpats inom Strängnäs stift.

Visby domkapitel:

I nåder anbefalldt — — — får domkapitlet härigenom meddela, att nämnda nådiga cirkulär i detta stift aldrig tillämpats.

Kalmar domkapitel:

På nådig befallning får domkapitlet härmed meddela, att Kungl. Maj:ts nådiga cirkulär angående religions- och sedlighetsvård åt arbetare vid järnvägs-

anläggningar den 1 november 1878 icke vunnit tillämpning inom Kalmar stift. Ehuru Kungl. Maj:t vid meddelande af koncessioner för järnvägars anläggande inom denna kyrkoprovins ålagt vederbörande koncessionsinnehafvare att vidkännas erforderliga kostnader för åstadkommande af religions- och sedlighetsvård åt de vid järnvägsanläggningen använde arbetare, hafva inga särskilda åtgärder i anledning däraf vidtagits. Detta förhållande torde äga sin förklaringsgrund däri, att de järnvägsanläggningar, som i detta stift förekommit, icke samlat större arbetsstyrka, än att denna ansetts kunna erhålla nödig religions- och sedlighetsvård af det i våra med afseende på areal och folkmängd jämförelsevis små församlingar tjänstgörande ordinarie prästerskapet.

Med hänsyn till det med omförmälda nådiga cirkulär afsedda, högst bebjärtansvärda ändamålet vill domkapitlet framhålla önskvärdheten af att, när Kungl. Maj:t vid meddelande af koncessioner för järnvägars anläggande ålägger vederbörande koncessionsinnehafvare att vidkännas erforderliga kostnader för åstadkommande af religions- och sedlighetsvård åt de vid järnvägsanläggningen använde arbetare, vederbörande domkapitel därom underrättas samt att åtgärder vidtagas, hvarigenom icke endast järnvägsarbetares, utan öfver hufvud den vid större arbetsföretag utom hemorten anställda personalens behof af andlig vård må kunna behörigen tillgodoses. Det synes nämligen domkapitlet vara af högsta vikt, att de i nådiga cirkuläret den 1 november 1878 gifna föreskrifterna vinna tillämpning i större utsträckning.

Växjö domkapitel:

Af Kungl. Maj:t anbefalldt — — — får domkapitlet härigenom meddela, att domkapitlet icke funnit nödigt att med anledning af de sedan år 1878 inom detta stift verkställda järnvägsanläggningar, hvilka arbeten alltid pågått endast en jämförelsevis kort tid, uppdraga åt viss prästman att besörja religionsvården för därvid anställda arbetare, och under sådana förhållanden icke heller haft tillfälle pröfva, i hvad mån de i ofvanberörda cirkulär gifna bestämmelser angående religions- och sedlighetsvård åt arbetare vid järnvägsanläggningar hafva kunnat visa sig för sitt ändamål tillräckliga.

Skara domkapitel:

Enligt Kungl. Maj:ts nådiga föreskrift — — — får domkapitlet anföra, att de i omförmälda nådiga cirkulär meddelade föreskrifterna hitintills icke vunnit någon tillämpning inom detta stift.

Karlstads domkapitel:

Genom ämbetsskrifvelse från kungl. ecklesiastikdepartementet af den 24 sisl. februari har domkapitlet fått sig anbefalldt — — — och får domkapitlet med anledning häraf meddela, att domkapitlet, till följd af den inom stiftet rådande prästbristen och däraf följande svårigheter att uppehålla den prästerliga tjänstgöringen inom själfva församlingarne, ej kunnat tänka på att förordna

prästmän för beredande af särskild religionsvård åt arbetarne vid de järnvägsanläggningar, som under de senare åren förekommit inom stiftets område, och det så mycket mindre, som någon begäran om utfärdande af sådant förordnande ej från vederbörande styrelse eller arbetsbefäl ingått.

Linköpings domkapitel:

Domkapitlet — — — får, med öfverlämnande i transumt af bifogade yttrande af kyrkoherden C. F. Johansson, som jämte annan prästman har domkapitlets uppdrag att besörja religions- och sedlighetsvård bland arbetarne vid järnvägsbyggnad mellan Vimmerby och Spångenäs i Tuna socken — det enda företaget, vid hvilket berörda cirkulär här i stiftet kommit till tillämpning, såsom sin mening uttala, att om än cirkulärets bestämmelser i det hela befunnits tillräckliga, de dock lämpligen kunde kompletteras med föreskrift om skyldighet för vederbörande koncessionshafvare att bestrida kostnaderna för provisoriska gudstjänstlokaler samt att hos domkapitlet göra anmälan om den tid, under hvilken arbetet är ämnadt att fortgå.

(*Bilaga.*) Till högvärdiga domkapitlet i Linköping.

Högvärdiga domkapitlets skrifvelse af den 1 dennes jämte från kungl. eklestistikdepartementet ingången skrifvelse och remitterad riksdagsmotion n:o 12 har jag mottagit och skyndar att enligt den till mig ställda anmodan lämna upplysning, huruvida jag under min tjänstgöring bland arbetarne vid järnvägen Vimmerby—Spångenäs funnit de i nådiga cirkuläret den 1 november 1878 angående religions- och sedlighetsvård åt arbetare vid järnvägsanläggningar gifna bestämmelser för ändamålet tillräckliga.

I fall jag då först och utan omsvep förklarade, att jag anser mig böra besvara frågan med blandadt ja och nej, därvid ja är öfvervägande, så beror ett sådant svar af en afsevärd mängd lyckliga omständigheter, som säkerligen böra vägas mycket noga för att rätt förstå det tilltänkta omdömet.

Jag märkte snart vid början af min tjänstgöring bland järnvägsarbetarne, att arbetsbefälet skötte sin sak såsom arbetsfolkets ledare på ett öfverlägset skickligt sätt: human, bestämdt, kraftigt och framför allt sofrande vid antagande af arbetare såväl som ock vid sådanas afskedande. Detta hade till följd, att ortens befolkning, som, det tillstods öppet, helst antogs, därför ock slöt sig till arbetet, så att man fann i arbetslagen ej blott i närheten af arbetsplatserna bofasta gifta män utan äfven väl ansedda om också icke riktigt förmögna hemmansägaresöner. Bland denna samling, förnämligast yngre män, ägde jag många af mina forna nattvardsbarn — de bildade visst i ett eller kanske ett par fall själfständiga lag som synnerligen vänligt mötte mig de första gångerna, jag sökte kring Guds ord samla folket, och därmed också hjälpte mig öfver det egentliga rubikon. De två första gångerna voro de brydsammaste för mig. Det gällde att vinna folkets förtroende och sedan att få behålla det. Jag skall aldrig glömma en episod af 16 unga män från främmande ort, hvilka demonstrativt reste sig och i taktfast marsch

samt ordnade i led tågade bort från den något soliga lund, där första andaktsstunden hölls, och huru då mina forna nattvardsbarn vänligt sutto kvar, samt hvad verkan detta hade.

Utom af mina många forna nattvardsbarn bland arbetarne stöddes jag äfven af ortens befolkning, som, emedan andaktsstunderna voro från predikstolen pålysta och i ortstidningarna annonserade, mangrant och vördnadsfullt kom tillstädes både söckendagar och söndagar och därmed också gaf mig sitt skyddande stöd och vid många tillfällen vänligaste hjälp med lokaler, bänkar och sittbräden för de besökande, bord med duk på för talaren m. m. dyl.

Situationen och andan var mig således till den allra största båtнад. Inom ett par veckor fann jag arbetarne visa mig den, jag vore färdig säga, mest öfverraskande vänlighet, kanske vördnad. Detta tillskrifver jag arbetsbefålet, ortens ordentliga ungdom bland arbetslagen samt ortens öfriga befolkning.

I följd af dessa gynnsamma förhållanden behöfde jag ej söka att tillsammans med arbetsbefålet uppgöra plan för min tjänstgöring bland folket, utan förlade denna till timman omedelbart efter järnvägsarbetets slut de söckendagar, jag lyckades afsätta därför.

Så länge sommar med solsken och vackert väder gynnade oss, gick allt utan bryderi af nämnvärdt slag. Men hösten kom. Hvar taga hus då för andaktsstunder, besökta af större skaror? Under sommaren höllo vi till på logar, öppna gårdar, backar eller någon skogsdunge. Detta var ju oanvändbart i kall och ruskig väderlek den mörka årstiden. Hvad taga sig till då? Jag försökte förlägga andaktsstunderna till ett skolhus, det som låg arbetsorten närmast, om än icke just nära den närmaste, än mindre då den längst bort i skogen belägna. Antalet besökande järnvägsarbetare blef märkbart minskadt men icke helt ödelagd.

Svårare synes mig likväl hafva varit, att jag, bunden som jag var helgdagsförmiddagar vid kyrkan, ej förr än på eftermiddagarna sådana dagar kunde komma i trakten af den under byggnad varande järnvägen och de tillfälliga hem, arbetarne bebodde. När jag då hann fram, voro nog många ute på vandring för att bese orten eller i något dylikt tidsfördrif. Söndagsförmiddagarna såsom den allra lämpligaste tiden för att samlas gick oss såmedelst ur händer. Hur denna olägenhet lämpligen skulle kunna undanröjas, ligger ju i öppen dag: en för denna gärning särskildt anställd prästman. Utan att på minsta vis vilja uttala ett underskattande af yngre prästmäns duglighet för en sådan gärning som den i fråga varande, tror jag, att det vore bäst och lyckligast ej minst för prästmannen själf, om det kunde blifva en af ortens egna präster, som finge förordnandet att vara de tillfälliga arbetarnes andlige vårdare, men försedd med prästerligt biträde *både* för arbetet i församlingen *och* bland det stora företagens arbetare.

På grund af det nu anförda vill jag sammanfatta mitt omdöme och säga, att jag, äfven om jag kommit att göra mina rön om ifrågavarande prästerliga tjänstgöring under kanske ovanligt gynnsamma förhållanden, likväl icke kan annat än med glädje och tacksamhet erkänna de i kungl. cirkuläret den 1 november 1878 gifna bestämmelserna såsom mycket goda och så tillräckliga, som man skäligen bör fordra för att icke reta till trots eller ovilja från håll, där det kan

vara högeligen nödigt att slippa förnimma mer missljud än som man måste vara beredd på antingen i följd af vinningslystnaden eller afunden — den förra från arbetsgifvarehåll, den senare från kyrkofientliga sådana: indifferentia eller separatistiska. — Läger man märke till det bemyndigande, domkapitlet fått att utan arbetsgifvarnes hörande förordna prästman till den här afsedda tjänstgöringen samt att ordna skäligen ersättning därför, och till den tystnad med afseende på sätt såväl som art för utförande af den ifrågavarande prästerliga tjänsten, blott att den blir religions- och sedlighetsvård, och så äfven att just under nuvarande förhållanden ett det bästa arbete kan utföras, om den förordnade prästen redligt vill och släpper sig till, så mäktar jag icke förstå, hvad det egentligen är, som mera behöfver bestämmas än möjligen och på sin höjd, att det kungl. cirkuläret måtte noggrant efterlefas.

Skulle jag till sist få göra ett tillägg, så vill jag tillstå, att jag funnit en mycket kännbar olägenhet ligga uti saknaden af samlingslokal vid vissa tillfällen. Sådan skulle kunna anskaffas genom inköp af ett aflångt tygtält med enkel ställning, som vore att transportera mellan de olika platserna, där flere arbetare eller arbetslag vore att träffa. Tältet i fråga borde ledigt rymma en folksamling på minst 100 personer, och blefve det säkerligen icke en ruinerande affär att på vederbörande arbetsgifvares bekostad inköpa det.

Remisshandlingarna återgå härmed.

Tuna prästgård den 6 mars 1905.

Vördsammast
Frithiof Johansson.

Lunds domkapitel:

Sedan uti en inom Riksdagens Andra Kammarer innevarande år väckt, till Eder remitterad motion (n:o 12) föreslagits — — — får domkapitlet på grund af egen kännedom och inhämtade upplysningar i ämnet från vederbörande kontraktsprostar i stiftet anföra följande:

Visserligen hafva icke så få järnvägar framdragits genom församlingar i Lunds stift, men då kyrkorna härstädes i allmänhet och särskildt å slättbygden äro belägna på jämförelsevis ringa afstånd från hvarandra samt järnvägsarbetena på de flesta ställen utförts af arbetare, som till allra största delen varit bofasta inom församlingarna, har det i regel icke ansetts af behofvet påkalladt att här tillämpa ifrågavarande cirkulär. I ett enskildt fall, nämligen vid anläggningen af Markaryd—Hessleholms järnväg, som genomlöper mera utsträckta och glesare befolkade skogssocknar och därför äfven betingade samlandet på skilda orter af främmande arbetsstyrkor till större antal, fann dock domkapitlet nödigt förordna särskild prästman att, jämte annan innehafvande befattning, bereda religionsvård åt arbetarne vid denna järnväg.

Af det nu anförda framgår, att hvad Lunds stift beträffar de i ofvanberörda nådiga cirkulär gifna bestämmelser kunna sägas hafva varit för sitt ändamål tillräckliga.

Emellertid finner domkapitlet det både önskvärdt och behöfligt att, på sätt motionären inom Riksdagen nu ifrågasatt, religions- och sedlighetsvård beredd

personalen vid arbetsföretag af större omfattning. Såsom exempel på sådana företag ligger det för domkapitlet nära till hands att framhålla sockerbruk och kolgrufvor, vid hvilka stora skaror af arbetare äro samlade under kortare eller längre tider af året. Det har sålunda visat sig särdeles fördelaktigt att, sedan Billesholm—Bjufs aktiebolag därför anslagit nödiga medel, en särskild grufpredikant varit anställd för den talrika personalen vid de nämnda bolag tillhöriga, inom Norra Vrans och Bjufs socknar belägna kolfält och grufvor.

Göteborgs domkapitel:

Anmodadt att till eder inkomma med upplysning — — — får domkapitlet härigenom *dels* meddela, att efter tillkomsten af omförmälda nådiga cirkulär domkapitlet förordnat predikanter vid följande järnvägsbyggnadsföretag inom stiftet, nämligen: Varberg—Borås, Göteborg—Borås och Västergötland—Göteborg, hvar emot predikanter ej varit förordnade vid anläggningen af Väst kustbanan, Göteborg—Särö eller den under byggnad varande banan genom Bohuslän; *dels* ock, hvad angår de i cirkuläret gifna bestämmelsers tillräcklighet, framhålla önskvärdheten af att det ålades koncessionshafvare, arbetschef eller styrelse att till domkapitlet inkomma med uppgift om tiden, då arbetet skall taga sin början, samt om platsen där arbetsstyrkan förläggas.

Härnösands domkapitel:

Kungl. cirkuläret den 1 november 1878 har inom Härnösands stift trenne gånger vunnit tillämpning, i det att domkapitlet med stöd däraf *dels* den 11 april 1888 förordnat s. m. adjunkten A. Alexandersson att uppehålla själavården bland arbetarne vid den då under byggnad varande Luleå—Ofoten banan och *dels* den 16 april 1891 samt den 18 januari 1893 förordnat pastorsadjunkten G. Edén och komministern A. Salvén att lämna särskild religions- och sedlighetsvård åt de arbetare, som voro sysselsatta med byggandet af järnvägen Härnösand—Sollefteå.

Mot tillräckligheten af de i berörda cirkulär gifna bestämmelser har domkapitlet ej ansett sig hafva anledning till anmärkning.

Luleå domkapitel:

Beträffande den omfattning, i hvilken omförmälda cirkulär kommit att inom detta stift tillämpas, tillåter sig domkapitlet erinra, ej mindre att domkapitlet, hvars verksamhet tagit sin början den 1 januari 1904 eller vid tidpunkten för Luleå stifts utbrytande från det förutvarande Härnösands stift, icke uti sitt arkiv äger tillgång till och på grund af ärendets brådskande beskaffenhet ej heller medhunnit att annorledes införskaffa nödigt material för besvarande af den härom framställda förfrågan, i hvad den afser tiden intill sistnämnda dag, i hvilket hänseende domkapitlet i Härnösand emellertid torde komma att lämna för denna myndighet lätt tillgängliga erforderliga upplysningar, än äfven att under den tid, som därefter förflutit, någon järnvägsanläggning icke pågått inom Luleå stifts

område, på grund hvaraf någon anledning att tillämpa berörda nådiga cirkulär under sistnämnda tid inom detta stift ej förefunnits.

Af nyss angifven orsak saknar domkapitlet jämväl förutsättningar att närmare angifva, i hvad mån de i nådiga cirkuläret den 1 november 1878 med afseende å järnvägsanläggningar stadgade bestämmelser visat sig vara för ändamålet tillräckliga. Domkapitlet anser sig allenast kunna i allmänhet vitsorda, att, hvad angår Luleå stift, den af motionären i ämnet ifrågasatta utsträckning af dessa bestämmelser att gälla äfven andra företag af större omfattning, vare sig de utföras af staten eller af enskilde, utan hvarje tvifvel måste vara synnerligen önskvärd, likasom att uti en sådan utsträckning bör inbegripas arbetsföretag jämväl af mera stadigvarande beskaffenhet. Vål hafva dels genom åtgärder från det allmännas sida och dels genom tillmötesgående af olika aktiebolag särskilde prästmän kunnat för besörjande af religionsvård anställas vid åtskilliga större industricentra inom stiftet, men redan nu och i ännu högre grad för framtiden, som ju synes komma att bereda Norrland en synnerligen rik utveckling i materiell hänseende, bör det anses vara och blifva nödigt att i de fall, då församlingsbildning ej kan genomföras, i vidsträcktare mån än hittills kunnat äga rum bereda andlig omvårdnad åt de större, mer eller mindre fast anställda arbetareskorpor, som å olika orter inom det vidsträckta stiftet tjäna nämnda utveckling. Domkapitlet vill i detta sammanhang särskildt fästa uppmärksamhet å de betydande kontingenter af arbetare, som i denna landsända sysselsättas dels vid afverkningen, utdrifningen och förädlingen af skogsprodukter, dels vid den alltjämt tillväxande gruvsdriften och dels vid de omfattande landsvägsanläggningarna.

Med afseende härå och med biträdande i öfrigt af den uti förevarande motion förefintliga allmänna motivering får domkapitlet för Luleå stifts vidkommande såsom sin bestämda uppfattning uttala, att de i merberörda nådiga cirkulär den 1 november 1878 stadgade bestämmelser icke äro för sitt ändamål tillräckliga samt att en utsträckning af samma bestämmelser i motionens syfte måste anses vara af behovet påkalladt.

Utskottet delar den uppfattning, som ligger till grund för motionen, nämligen att innehafvaren eller ledaren af ett arbetsföretag icke bör »förbise, huru de yttre villkor, i hvilka han försätter sina arbetare, ej må blifva sådana, att de förkväfva högre och ädlare lif». Liksom man under senare tider med prisvärd omtanke sökt skydda arbetarne mot de vådor i fysiskt hänseende, hvilka vissa yrken befunnits medföra, så är det ock utan tvifvel på sin plats, att man genom till buds stående medel söker förebygga den fara för arbetarnes nedsjunkande i råhet och förvildning, som enligt erfarenhetens vittnesbörd visat sig förknippad särskildt med sådana företag, till hvilka stora massor af lösa arbetare från olika delar af landet samlas.

Till de medel, som för detta ändamål böra anlitas, räknar motionären bland annat: ädelt upplysnings- och bildningsarbete samt energisk kamp emot rusdryckerna äfvensom personlig omvårdnad i religiöst och sedligt hänseende, och det yrkande, hvori hans framställning utmynnar, afser att få denna sistnämnda bättre tillgodosedd än den hittills varit.

De yttranden från rikets samtliga domkapitel, som här ofvan blifvit anförda, synas emellertid hafva ådagalagt, att någon anledning för Riksdagen att nu i ärendet vända sig till Kungl. Maj:t näppeligen kan anses föreligga. I korthet kunna nämligen dessa yttranden sammanfattas sålunda:

1. Nio domkapitel hafva förklarat sig ej haft anledning att göra någon tillämpning af kungl. cirkuläret den 1 november 1878 (Uppsala, Västerås, Strängnäs, Visby, Kalmar, Växjö, Skara, Karlstads och Luleå).

2. Fyra domkapitel hafva meddelat, att cirkuläret blifvit inom deras stift tillämpadt i fråga om sammanlagdt sju arbetsföretag, nämligen vid järnvägsanläggningarna Vimmerby—Spångenäs, Markaryd—Hessleholm, Varberg—Borås, Göteborg—Borås och Västergötland—Göteborg samt Härnösand—Sollefteå och Luleå—Ofoten (Linköpings, Lunds, Göteborgs och det odelade Härnösands stifts).

3. Tre af dessa domkapitel hafva såsom sin mening uttalat, att cirkulärets bestämmelser äro för sitt ändamål tillräckliga eller i det hela tillräckliga (Linköpings, Lunds och Härnösands).

4. Sex domkapitel hafva med anledning af det i motionen gjorda yrkandet framhållit vissa önskemål, nämligen:

a) att vid meddelande af koncessioner för järnvägsanläggningar vederbörande domkapitel måtte underrättas om de skyldigheter, som i fråga om religions- och sedlighetsvård blifvit ålagda koncessionshafvarne (Kalmar), samt att dessa måtte förpliktas att hos domkapitlet göra anmälan om den tid, under hvilken arbetet är ämnadt att fortgå (Linköpings, Göteborgs) och om platsen, där arbetsstyrkan förlägges (Göteborgs);

b) att koncessionshafvarne borde vara skyldiga att bestrida kostnaderna för provisoriska gudstjänstlokaler, exempelvis i form af flyttbara tält (Linköpings);

c) att cirkulärets bestämmelser borde gälla icke blott järnvägsanläggningar utan ock andra arbetsföretag af större omfattning (Västerås, Kalmar, Lunds och Luleå).

I fråga om det första af dessa trenne önskemål hyser utskottet den förmodan, att Kungl. Maj:t utan tvifvel skall vidtaga åtgärder för att nödiga upplysningar om koncessionshafvares förpliktelser samt om arbetsställen och arbetstider m. m. blifva domkapitlet delgifna, i fall från dessas sida framställning härom göres.

Hvad det andra önskemålet beträffar, framgår af cirkuläret till domkapitlet den 1 november 1878, att Kungl. Maj:t vid meddelande af kon-

cessioner för järnvägars anläggande sedan lång tid tillbaka »ålagt vederbörande koncessionshafvare att vidkännas erforderliga kostnader för åstadkommande af religions- och sedlighetsvård åt de vid järnvägsanläggningen använda arbetare», hvadan en riksdagsskrivelse rörande någon viss af dessa »erforderliga kostnader», nämligen den som kunde krävas för provisoriska lokaler, ej torde vara behöflig.

Då de från domkapitlen mottagna skrivelserna gifva vid handen, att bestämmelserna i 1858 års förordning och 1878 års cirkulär endast i ytterst ringa omfattning blifvit tillämpade, har utskottet icke ansett sig kunna förorda, att samma bestämmelser nu skulle utsträckas att gälla äfven andra arbetsföretag än järnvägsanläggningar, vare sig med eller utan statsunderstöd och koncession. Utskottet har så mycket mindre kunnat göra detta, som de antydningar, hvilka i domkapitlens skrivelser och i motionen lämnats, icke gifva någon rätt tydlig föreställning om arten af de arbetsföretag, på hvilka ifrågavarande bestämmelser ytterligare skulle komma att tillämpas.

På grund häraf får utskottet hemställa,

att förevarande motion icke måtte till någon Andra Kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 10 maj 1905.

Å utskottets vägnar:

FRIDTJUV BERG.

Herr *J. G. Hazén* har begärt få antecknad, att han icke deltagit i slutbehandlingen af detta ärende.
